

4 HISTORICKÉ PRAMENY A LITERATURA, TYPY HISTORICKÝCH PUBLIKACÍ

RYCHLÝ NÁHLED KAPITOLY

Kapitola nabízí (pokus o) definici historického pramene. Důraz je kladen na klasifikaci historických pramenů zasazenou do širšího kontextu minulosti oboru, nejvíce prostoru je pak věnováno aktuálně nejrozšířenějšímu způsobu členění pramenů do čtyř základních skupin (na prameny hmotné, písemné, obrazové a zachované v paměti). Pozornost je věnována vnitřním a vnějším znakům pramene. Na závěr kapitoly je zařazeno pojednání o typech historických publikací.

CÍLE KAPITOLY

- Definovat historický pramen
- Porozumět způsobu klasifikace historických pramenů
- Pochopit rozdíl mezi historickým pramenem a literaturou
- Učinit si konkrétnější představu o typech historických pramenů
- Osvojit si základy kategorizace historických publikací

ČAS POTŘEBNÝ KE STUDIU

90 minut

KLÍČOVÁ SLOVA KAPITOLY

pramen; hmotný pramen; písemný pramen; ikonografický pramen; pramen tradovaný ústně; literatura; syntéza; monografie; studie

4.1 Co je to historický pramen?

Historický pramen je základním stavebním kamenem historických analýz. Historická věda zásadně rozlišuje mezi autentickou (přímou) výpovědí historického pramene a závěry prezentovanými historiky v rámci odborné literatury. Historický pramen sám je pak vždy ovlivněn dobou svého vzniku, je přirozeně nedokonalým a neúplným popisem minulé skutečnosti, přičemž dobová vázanost je pro něj charakteristická. Nabídnout jednoznačnou, obecně závaznou definici „historického pramene“ je navíc obtížné.

Na konci 19. století se objevily **dva základní přístupy k definici historického pramene**, jež metodicky navazovaly na dominantní pozitivistický přístup k výzkumu:

- „širší“ definice: pramen je dokument, materiál nebo otisk události, faktu či jevu, z nichž historik může čerpat své poznatky
- „užší“ definice: pramen je výsledek lidské činnosti nebo společenského vývoje, jenž přímo nebo bezděčně přispívá k výkladu dějinné skutečnosti

V užším pojetí se tedy fakta stávají pramenem teprve tehdy, když se stanou předmětem kritického studia. Široké pojetí zahrnuje naproti tomu i přírodní předměty a obecně životní prostředí, jejichž vztah ke společenským proměnám může být jen nepřímý.

Výpověď pramene závisí nejen na povaze zkoumaného materiálu, ale také na souboru kladených otázek a struktuře historického myšlení, což zmiňovaný pozitivismus, který vnímal prameny v podstatě staticky, přehlížel. Událost a její otisk v paměti přitom nejsou totožné. Historický pramen nevypovídá objektivně, vždy má sám v sobě zakódovány dobově sdílené hodnoty a je z podstaty věci „neúplným“ svědkem minulého.

Tím se dostáváme k zásadní otázce objektivitě historického poznání. V minulých kapitolách zmíněná nová historie (škola Annales) a teoretický koncept míst paměti zkoumají, jak se v dějinách utvářelo společenské vědomí a jak (a proč) byl ve jménu společně sdílených hodnot manipulován výklad dějinných souvislostí.

Shrnuto a podtrženo: Pramen je informace (text, dokument, artefakt, událost), která vypovídá o době a širších souvislostech svého vzniku nebo dění. Historik je pak tím, kdo prameni propůjčuje jeho status, když definuje pracovní pole a klade otázky dle zásad historické kritiky a interpretace. Zásadní je přitom důsledně rozlišovat mezi historickými prameny a odbornou literaturou, tedy publikačními výstupy historikova snažení.

4.2 Dělení historických pramenů

V průběhu času se objevila celá plejáda pokusů o systematizaci historických pramenů, volena k tomu bývala různá dělicí hlediska:

- dělení podle obsahu, původu či formy (t.j. podle způsobu vyhotovení)

- dělení podle toho, jestliže se jedná o přímé pozůstatky či o prostředníky zachycené informace; podle vnější podoby pramenů
- rozlišování na prameny záměrně uchovávané v k tomu specializovaných institucích a na prameny ostatní

Absolutně platný, colooborově konsensuální způsob kategorizace historických pramenů neexistuje, není však vlastně ani zapotřebí, neboť prameny většinou nejsou vlastním účelem a cílem, nýbrž pouze prostředkem historického poznání. Autory mimořádně vlivných přístupů k dělení historických pramenů byli ve druhé polovině 19. a v první polovině 20. století **Johann Gustav Droysen** († 1884), resp. na něj svým teoretickým dílem bezprostředně navazující **Ernst Bernheim** († 1942). J. G. Droysen se pokusil rozčlenit historické prameny do následujících skupin:

- **Pozůstatky** (veškeré hmotné i písemné stopy po existenci a činnosti člověka; tedy např. obdělávaná půda, cesty, technická díla, zvyky, mravy, zákony, účty...)
- **Prameny** (vytvořeny, resp. dochovány pro paměť do systému zpráv o historických faktech; např. ságy, historické písně, publicistika...)
- **Památky** (vědomě podávají zprávy určitým skupinám osob a to nejen současníkům, ale i jejich následovníkům; např. pomníky, medaile, umělecká díla...)

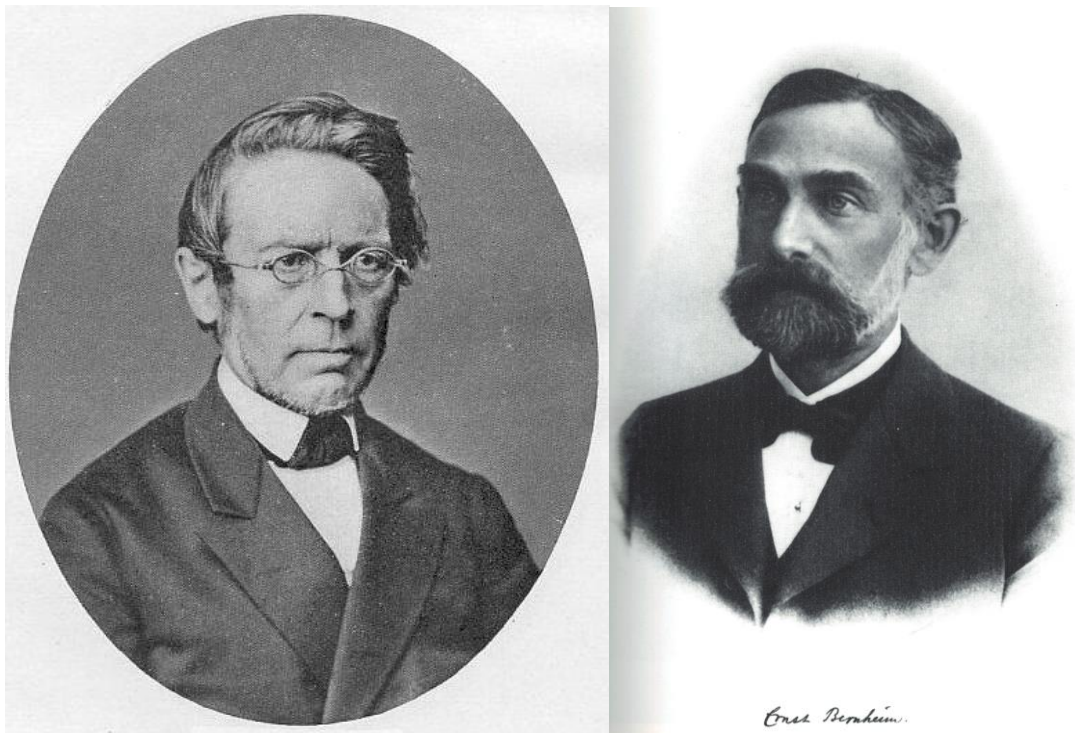
E. Bernheim, jak již bylo uvedeno, na tento způsob uvažování o historických pramenech navázal, Droysenovu klasifikaci nicméně dílčím způsobem modifikoval:

- **Pozůstatky** (veškeré hmotné i písemné stopy po existenci a činnosti člověka)
  - památky (nápisy, pomníky, listiny...)
  - pozůstatky ve vlastním smyslu
    - věcné (tělesné, obydlí, zbraně, mince...)
    - abstraktní (instituce, kultury, mýty, zvyky...)
    - písemné (soudní a správní materiály, účty...)
- **Tradice** (pomocí psaných i nepsaných znaků podávají zprostředkované zprávy o historických faktech)
  - obrazové (mapy, obrazy, sochy...)
  - písemné (anály, kroniky, legendy, rodokmeny...)
  - ústní (anekdoty, písně, pořekadla, pověsti...)

Archiváři přistupují k dělení historických pramenů podle jejich původu. Klasifikačním nástrojem je zde tzv. provenienční princip, neboli zásada respektování tzv. původců fondů (společenských skupin, institucí, fyzických osob). Poprvé byla tato zásada formulována ve Francii roku 1841 v instrukci pro pořádání departementních a komunálních archivů. Obecného uznání pak dosáhl provenienční princip (tedy členění archivu na fondy podle jejich původců) na přelomu 19. a 20. století.

Oblíbené bylo (a dodnes zůstává) dělení historických pramenů podle vnějších hledisek, tedy podle fyzické podoby, resp. podle způsobu fixace informace. Kořeny tohoto přístupu lze spatřovat již v dílech dějepisců období humanismu a raného baroka, jako byli učený jezuita Daniel Papenbroch († 1714) nebo dříve zmiňovaný Jean Mabillon († 1707):

- **Prameny psané**
- **Prameny nepsané**
  - prameny hmotné
  - prameny obrazové
  - prameny ústní

Obrázek 17: Johann Gustav Droysen (1808-1884) a Ernst Bernheim (1850-1942)

V průběhu 20. a 21. století bylo pak rozšířené dělení historických pramenů podle vnějších hledisek modifikováno v závislosti na rozvoji moderních (digitálních a jiných) technologií do podoby:

- **Prameny hmotné** (trojrozměrné): t.j. pozůstatky lidské činnosti a existence, včetně jevů přírodních
- **Prameny písemné**
- **Prameny obrazové** (ikonografické) **a zvukové**
- **Informace zachované v paměti a předávané ústně**

Tímto způsobem nastíněné dělení historických pramenů lze považovat za aktuálně nejrozšířenější. Přidržíme se ho tak i my, přičemž se u jednotlivých segmentů nastíněné klasifikace pramenů zastavíme podrobněji.

4.2.1 HMOTNÉ (TROJROZMĚRNÉ) PRAMENY:

Obecně řečeno se jedná o hmotné (trojrozměrné) pozůstatky lidské činnosti a existence, včetně jevů přírodních. Patří sem jak přímé pozůstatky po člověku (jeho tělesná schránka), tak také ostatní trojrozměrné pozůstatky minulé lidské činnosti, ať již ukryté pod povrchem nebo dosud existující na povrchu (sídla, výrobní nástroje a zařízení, umělecké předměty vyjma obrazů, předměty každodenní potřeby, ozdoby, zbraně...). Současně sem jsou řazeny přírodní objekty, z nichž lze získat komplexnější informace o existenci a činnosti lidí, resp. podmínkách jejich života v minulosti (tedy např. kosterní pozůstatky zvířat a zbytky rostlin v odpadních jámách, letokruhy klíčové pro dendrochronologii apod.).

4.2.2 PÍSEMNÉ PRAMENY:

Jedná se o rozsahem největší skupinu historických pramenů – podstatná část pramenů, s nimiž historik rekonstruuje minulou skutečnost, pochází z různorodé množiny písemných pramenů. Nejstarší byly tesány do kamene nebo ryty do kovu, dřeva, hlíny, vosku, později se k zachycení textu používal papyrus, pergamen a papír. Patří sem rovněž elektronické záznamy archivované na speciálních datových nosičích (pevné i přenosné disky, CD/DVD, online datová uložení a jiné cloudové služby apod.). Obvykle dělíme skupinu písemných historických pramenů dle jejich povahy do tří podskupin:

- Písemné prameny úředního (institucionálního) původu
- Písemné prameny osobní (soukromé) povahy
- Písemné prameny literární

1. Písemné prameny úředního (institucionálního) původu

Jedná se o písemnosti vzniklé z působnosti roznorodých úřadů. Zachycují (dokládají) proces vnitřního úřadování a jeho výsledky, aktivity vyvíjené úřadem směrem k jiným úřa-

dům a institucím, rozhodovací postupy apod. Písemné prameny úředního původu klasifikuje diplomatika, členíme je do čtyřech základních kategorií: 1. listiny, 2. listy, 3. úřední knihy, 4. úřední akta (spisy).

Listiny jsou definovány jako písemnosti, které podávají v určitých pevných formách svědectví o právním jednání; ujednání v nich obsažená mají právní závaznost (jsou soudně vymahatelná). Hovoříme jednak o *listinách vysvědčovacích (deklaratorních)*, podávajících svědectví o právním pořizení, jež se konalo dříve, jednak o *listinách dispozitivních (konstitutivních)*, které právní pořizení teprve dovršují či zakládají. Dále lze např. rozlišovat listiny podle obsahu (privilegia, směny, smlouvy, soudní výroky...), dle autority vydavatele, tedy na veřejné (papežské, císařské, královské) nebo soukromé, a konečně podle místa jejich vzniku (kancelářské a nekancelářské).

Obrázek 18: Listina vydaná 14. 7. 1472, jejímž zněním potvrdili synové krále Jiřího z Poděbrad, knížata Viktorin a Jindřich, městu Opavě práva a privilegia

Oproti listinám, jejichž obsah má jednoznačně právní závaznost, podávají **listy** pouhé sdělení bez nárokovaného právního dosahu. V praxi se obsah listů pohybuje od nevýznamných zpráv (významnost je ovšem kategorií namnoze velmi subjektivní) až po důležité texty politického a správního dosahu.

Košatá skupina **úředních knih** se vnitřně člení na knihy veřejné a na knihy určené pro vnitřní potřebu toho kterého úřadu. Veřejné knihy bývaly úřady vedeny proto, aby svými

zápisy, které měly obecnou právní závaznost, zajišťovaly právní pořízení. Často proto nahrazovaly listiny. Patří sem zemské a dvorské desky, městské a vrchnostenské pozemkové knihy, urbáře, matriky, knihy veřejných notářů apod.). Knihy určené pro vnitřní potřebu úřadů reprezentují nejčastěji nejrůznější kancelářské pomůcky sloužící k evidenci úřední agendy a k snadnější orientaci v ní (typicky různé kopiáře, registra, podací protokoly, indexy, elenchy atd.).

Obrázek 19: Mezi veřejné úřední knihy se počítaly tzv. zemské desky, jež sloužily k evidenci změn vlastnictví svobodného (alodního) majetku; jejich významu odpovídala honosná výzdoba a exkluzivní psací materiál – pergamen (zde svazek zemských desk opavského knížectví z let 1486-1522)

S **aktovým materiálem** se lze setkat již ve středověku, dochované množství nicméně rychle narůstá od 16. století s postupujícím procesem byrokratizace. V obecné rovině se jedná o písemné záznamy vzniklé z přípravy a provádění právních a správních pořízení (žádosti, jejich zúřadování – zpracování, vyjádření úředníků, protokoly, zprávy, přílohy atd.). Soubor zápisů (úředních úkonů) se nazývá termínem spis. Mezi typické zástupce se počítají koncepty (návrhy znění budoucího čistopisu), čistopisy (finální texty) a jejich opisy (tedy doslovné přepisy čistopisu).

Ke klasifikaci písemných pramenů úředního původu lze přirozeně přistupovat i jinými způsoby, např. dle jejich společenské funkce (zařazení ovšem v tomto případě nemusí být vždy jednoznačné):

1. *Prameny sdělovací:* předávání informace jiné instituci nebo jednotlivci (úřední hlášení, diplomatická sdělení...)

2. *Prameny pamětní*: zachování informace pro budoucnost (pamětní knihy, obecní a školní kroniky, kroniky spolků...)
3. *Prameny pojišťovací*: zajišťování různých práv (např. trhové knihy zemský desk, trhové knihy městské...)
4. *Prameny normativní*: informování o dobové právní situaci a právních zásadách (Sbírka zákonů, cechovní a poddanské řády, sněmovní snesení...)
5. *Prameny evidenční* (urbáře, matriky, katastry, berňové...)
6. *Prameny vnitroinstitucionální* (např. kopiáře, registra, kancelářské řády, protokoly ze sjezdů politických stran, účetní materiál...)

II. Písemné prameny osobní (soukromé) povahy

Prameny této skupiny bývají označovány rovněž termínem ego-dokumenty. Jedná se o písemnosti vzniklé obvykle pro privátní potřebu jednotlivce. K badateli se často dostávají coby součást tzv. osobních fondů v archivech či v jiných paměťových institucích (typicky v muzeích) – takový fond vznikl z činnosti jediné fyzické osoby, hovoříme proto o osobních pozůstalostech. Obsahem osobních pozůstalostí mohou být osobní doklady, privátní korespondence, deníky, zápisky, rukopisy prací a přípravný materiál k nim, případně dokumenty rodinných příslušníků, fotografický materiál apod.

Obzvláštní význam mívá korespondence. Nesmí se přitom zapomínat, že se zpravidla jedná toliko o doručené dopisy. Odeslaná korespondence přirozeně chybí (pokud si dotyčný nepořizoval kopie odeslaných dopisů, což by však bylo spíše raritní). Významným pramenem, jenž umožňuje nahlédnout myšlenkový svět svého tvůrce či např. sféru jeho sociálních kontaktů, jsou deníky. Pro deníky je obecně typická větší otevřenost pisatele, ani zde však nelze při analýze opomíjet fenomén autocenzury.

III. Písemné prameny literární povahy

Jedná se o prameny označované obvykle jako vyprávěcí či cizím slovem narativní. Informace o minulosti podávají tyto prameny zprostředkovaně, tedy prostřednictvím osoby autora, a adresně se zaměřují na současníky nebo budoucí generace. Při práci s tímto typem pramenů je proto třeba soustředit veškeré nástroje pramenné kritiky na zjištění co nejširšího spektra poznatků o autorovi, o jeho záměrech (na koho, jakým způsobem a proč mělo dílo působit) a okolnostech vzniku pramene.

Vyprávěcí (narativní) prameny dělíme dle charakteru (žánru) do několika skupin:

1. *Záznam pro paměť do jiného druhu pramene*: kalendáře, modlitební knížky apod. a sekundární vpisky v nich
2. *Letopisy (tzv. anály)*: zápisy o dění bez přidaných komentářů, hodnocení či hledání hlubších souvislostí

3. *Kronika*: na rozdíl od letopisů sled událostí třídila a hodnotila (od Kosmovy kroniky po kroniky sportovních oddílů dneška)
4. *Legenda*: životy světců, důležitý byl ideál, nikoli objektivní realita
5. *Autobiografie a paměti*: svou povahou subjektivní, mají blízko k pramenům osobní povahy, zpracováním však patří mezi prameny vyprávěcí
6. *Publicistika*: noviny, časopisy, brožury, plakáty, letáky
7. *Krásná literatura*: zde historik sleduje reflexi dobových reálií

4.2.3 OBRAZOVÉ (IKONOGRAFICKÉ) A ZVUKOVÉ PRAMENY:

Skupinu obrazových (tzv. ikonografických) a zvukových pramenů lze pro přehlednost dále členit do tří základních podskupin:

- **Obrazové prameny symbolické**: plány, technické výkresy, mapy (nejstarší kartografická díla dle jednotlivých zemí České koruny – Čechy, 1518, Mikuláš Klaudyán; Morava, 1569, Pavel Fabricius; Slezsko, 1561, Martin Helwig; dále např. mapy stabilního katastru z 1. pol. 19. století jako výsledek trigonometrického měření atd.)
- **Vlastní obrazové prameny**: malby, kresby, obrazové tkaniny – např. gobelíny
- **Obrazové a zvukové prameny jako výstup moderních technologií**: fotografie, fonogramy, gramofonové desky, audio a videokazety, filmy, záznamy rozhlasového a televizního vysílání, digitální záznamy zvuku a obrazu atd.). I zde je při analýze na místě opatrnost – záběry lze sekundárně sestříhat, retušovat či jinak upravovat, aktuálním je fenomén deepfake apod.

4.2.4 PRAMENY TRADOVANÉ ÚSTNĚ:

- **Užší pojetí**: informace udržované jen lidskou pamětí a předávané jen ústně (lidové zvěsti, pověsti, písně, přísloví, pranostiky...)
- **Širší pojetí**: informace o minulosti přenášené z generace na generaci, projevující se bezprostředně v životě, práci, mravech a zvycích... (do této kategorie patří i vzpomínky pamětníků)

Se vzpomínkami pamětníků se začalo systematictěji pracovat v 60. letech 20. století. Velký rozvoj nastal po roce 1989 pod vlivem specifické metody tzv. orální historie (za zmínku stojí např. monumentální projekt Paměť národa, jeho hlavním koordinátorem je obecně prospěšná společnost Post bellum).

●●● Post Bellum

Obrázek 20: Logo obecně prospěšné společnosti Post bellum

4.3 Vnitřní a vnější znaky historického pramene

Při analýze historického pramene rozlišujeme skupinu vnějších a vnitřních znaků:

- **Vnější znaky:** psací látka (t.j. podklad, na který se psalo), psací materiál (např. inkoust, tuha, barva), formát, úprava textového zrcadla (linkováním), písarské ruce a typy písma, výzdoba, razury a jiné korekční zásahy, grafická znamení, podpisy, glosy a přípisky, kancelářské poznámky, pečeti
- **Vnitřní znaky:** studium jazyka dokumentu (včetně proměn na poli sémantiky), jeho skladby a stylu (diktátu)

Poté obvykle následuje analýza dobových souvislostí – ty vtiskly prameni jeho výslednou podobu i místo v dějinném procesu (vztah historického pramene k realitě nemusí být objektivní, jeho výpověď může být zatížena např. neznalostmi, předsudky či nepochopením dobových poměrů).

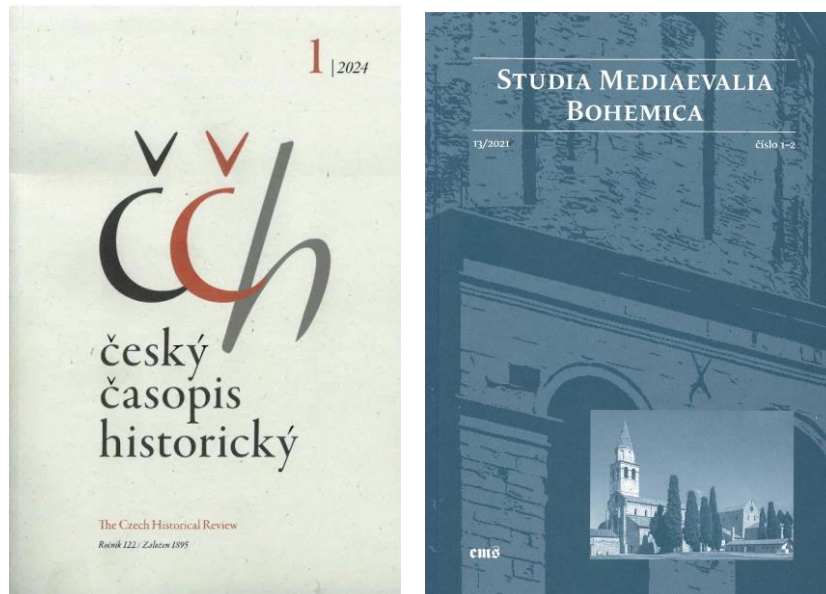
4.4 Literatura (typy historických publikací)

Rozlišujeme trojici základních okruhů literatury:

- **Pomocná literatura:** podává základní informace, slouží k prvotní orientaci v problematice (např. encyklopedie, genealogické či topografické příručky – historický místopis, chronologické tabulky, ale i učebnice)
- **Odborná literatura:** jedná se o vlastní výsledek historikovy práce, charakterizuje ji přesný vědecký jazyk a vědecký aparát (citace, seznamy použitých pramenů a literatury, případně rejstříky apod.), jenž – zjednušeně řečeno – činí odbornou práci transparentní, odhaluje zdroje a způsoby myšlení autora; odbornou literaturu členíme dle charakteru do následujících žánrů
  - *syntéza:* odborná kniha, jež shrnuje a analyzuje širší problematiku (definovanou geografickým či chronologickým rámcem)
  - *monografie:* odborná kniha, která všestranně pojednává o úžeji vymezeném tématu; má zpravidla jednoho autora, může však být rovněž dílem vícehlavého kolektivu (hovoříme o tzv. kolektivních monografiích). Specifickým typem odborné knihy je kritická edice pramene, kdy editor či

editoři vydávají přepis (zpravidla fonetický) historického pramene opatřený poznámkami, v nichž komentují textovou kritiku, identifikují místa, osoby či historické jevy, převádějí datace do dnes obvyklé podoby (nebo časově zařazují nedatované písemnosti) apod.

- *studie (stat)*: rozsahem menší (ve srovnání s knihou) odborná práce, často zpřístupňující dílčí výsledky širěji založených (dlouhodobějších) výzkumů. Studie bývají publikovány na stránkách konferenčních a jiných odborníků, zejména však odborných periodik – články před případným otištěním podléhají náročnému recenznímu řízení (tzv. peer review), vědecké časopisy disponují redakcemi a redakčními kolegií (radami) složenými z respektovaných odborníků. Vedle standardních tištěných časopisů se lze dnes setkat s periodiky elektronickými (e-časopisy). Podle dosahu a zaměření můžeme odborné časopisy dělit na **ústřední** (jde o „vlajkové lodě“ jednotlivých národních historiografií, v českém prostředí sehrává tuto roli Český časopis historický, dále srov. např. německý Historische Zeitschrift, francouzskou Revue historique nebo anglické, resp. americké English Historical Review a American Historical Review), **specializované** (vymezené tematicky, chronologicky, metodicky: např. Studia Mediaevalia Bohemica, Soudobé dějiny, Folia Historica Bohemica či Dějiny – Teorie – Kritika) a **regionální** (což neznamená bezvýznamné, neboť sem lze zařadit i široce respektovaná periodika jako na moravské dějiny zaměřený Časopis Matice moravské či např. Slezský sborník apod.)
- *recenze a zpráva*: jedná se o komplexnější (recenze) či stručnější zhodnocení zpravidla knižních výstupů vědecké práce; recenze a zprávy jsou podstatné pro udržení vědecké diskuse
- **Populárně-naučná literatura**: je pro ni charakteristický přístupnější jazyk a styl, vědecký aparát chybí nebo je redukován na nezbytné minimum; zjednodušenou formou předkládá výsledky publikované na stránkách odborné literatury – tedy nejprve musí proběhnout standardní základní výzkum s prezentací dosažených výsledků (a jejich prodiskutováním v rámci vědecké komunity) a teprve poté lze zjištěné poznatky komunikovat laické veřejnosti popularizační formou.

Obrázek 21: Obálky - Český časopis historický a Studia mediaevalia Bohemica

K ZAPAMATOVÁNÍ

V kontextu etiky vědecké práce patří k aktuálně akcentovaným problémům tzv. *predátorské časopisy*. Předstírají vědeckost (často dokonce uvádějí nepravdivé informace nebo parazitují na existujících zavedených značkách), na jejich stránkách bývají bez skutečného recenzního řízení publikovány nekvalitní studie, to vše za poplatek.

KONTROLNÍ OTÁZKA

1. Jak by mohla znít obecná definice historického pramene?
2. Do kterých čtyřech základních skupin (dle vnějších hledisek) členíme historické prameny?
3. V čem spočívá základní rozdíl mezi listinou a listem?
4. Jakým jiným slovem označujeme písemné prameny osobní (soukromé) povahy?
5. Definuj rozdíl mezi odbornou a popularizační literaturou.

SHRNUTÍ KAPITOLY

Cílem kapitoly je zprostředkovat studentům historie pokus o definici historického pramene s důrazem na její problémovost, zejména však přístupy na cestě ke klasifikaci historických pramenů od klasických prací Johanna Gustava Droysena a Ernsta Bernheima až po aktuálně nejrozšířenější způsob členění historických pramenů podle vnějších hledisek do čtyř základních skupin – tedy na prameny hmotné, písemné, obrazové (neboli ikonografické) a zachované v paměti (tradované ústně). Každá z vymezených skupin pramenů byla poté pojednána podrobněji v rámci specializovaných podkapitol, nejvíce prostoru se dostalo pramenům písemným (s jejich dělením na písemné prameny úředního původu, osobní povahy a prameny literární), jež hrají v historických analýzách obvykle dominantní roli. Definovány byly vnitřní a vnější znaky pramene, zvýšený důraz byl pak položen na výklad rozdílu mezi pramenem a (odbornou) literaturou. Na závěr kapitoly je zařazeno pojednání o typech historických publikací.

ODPOVĚDI

1. Historický pramen je informace (text, dokument, artefakt, událost), která vypovídá o době a širších souvislostech svého vzniku nebo dění.
2. Historické prameny členíme podle vnějších hledisek na prameny hmotné (trojrozměrné), písemné, obrazové (neboli ikonografické) a na prameny zachované v paměti a předávané ústně.
3. Listiny jsou definovány jako písemnosti, které podávají svědectví o právním jednání, ujednání v nich obsažená mají právní závaznost. Naproti tomu listy obsahují pouze sdělení bez nárokovaného právního dosahu.
4. Písemné prameny osobní (soukromé) povahy označujeme slovem ego-dokumenty.
5. Odborná literatura prezentuje bezprostředně výsledky vědeckého výzkumu charakterizuje ji přesný vědecký jazyk a vědecký aparát (citace, seznamy použitých pramenů a literatury, případně rejstříky apod.). Naopak populárně-naučná literatura předkládá laické veřejnosti výsledky publikované na stránkách odborné literatury, vědecký aparát je v tomto případě redukován na minimum nebo chybí.

DALŠÍ ZDROJE

- Bartoš, Josef – Kovářová, Stanislava: *Nauka o historických pramenech*, Olomouc: Univerzita Palackého 2005.

- Bernheim, Ernst: *Lehrbuch der historischen Methode und der Geschichtsphilosophie. Mit Nachweis der wichtigsten Quellen und Hilfsmittel zum Studium der Geschichte*, Leipzig: Duncker & Humblot 1903.
  - Borovský, Tomáš – Dvořák, Tomáš a kol.: *Úvod do studia dějepisu. Díl 1 a 2*, Brno: Masarykova univerzita 2014.
  - Droysen, Johann Gustav: *Grundriss der Historik*, Leipzig: Veit 1882.
  - Dvořák, Tomáš: *World Wide Web a dějepisectví. Rizika, výzvy a příležitosti*, Dějiny – teorie – kritika 11, 2014, č. 1, s. 108–121.
  - Ebelová, Ivana: *Písemné prameny osobní povahy a jejich vydávání (se zřetelem ke korespondenci)*, Práce z dějin Akademie věd 5, 2013, č. 2, s. 133–144.
  - Himl, Pavel: *Mezi papírem a webem. Historiografické zdroje a zásady práce s nimi*, In: Pavel Himl – Jan Tuček a kol., *Texty k historickému prosemináři FHS UK*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií 2015, s. 11–27.
  - Hlaváček, Ivan – Kašpar, Jaroslav – Nový, Rostislav: *Vademecum pomocných věd historických*, Jinočany: H & H 1994.
  - Horský, Jan – Šima, Karel: *Pramen*, In: Storchová, Lucie a kol.: *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*, Praha: Scriptorium 2014, s. 15–26.
  - Krafl, Pavel a kol.: *Editorství a edice středověkých pramenů diplomatické povahy na úsvitu 21. století. Směry – tendence – proměny*, Praha: Historický ústav 2016.
  - Plch, Lukáš – Kratochvíl, Jiří: *Analýza predátorských znaků publikací jako služba Knihovny univerzitního kampusu*, ProInflow. Časopis pro informační vědy 10, 2018, č. 2, s. 108–129.
  - Stellner, František a kol.: *Úvod do studia historie*, Praha: Karolinum 2023.
  - *Wörterbuch zur Geschichte. Begriffe und Fachausdrücke*, edd. Erich Bayer – Frank Wende, Stuttgart: Kröner 1996.
-